XII. ULUSLARARASI BÜYÜK TÜRK DİLİ KURULTAYI BİLDİRİLERİ KİTABI

İhsan Doğramacı'ya Armağan

Bükreş - Romanya

25 - 28 EYLÜL 2017

UNIVERSITY OF BUCHAREST
VIRTUTE ET SAPIENTIA

YUNUS EMRE ENSTİTÜSÜ

İhsan Doğramacı Bilkent 1984 Bilkent Üniversitesi

Türkiye Azerbaycan Dostluk İşbirliği Dayanışma Vakfı
TADİV
1997

Bükreş Üniversitesi

Yunus Emre Enstitüsü,

İ.D. Bilkent Üniversitesi,

Türkiye Azerbaycan Dostluk İşbirliği Dayanışma Vakfı,

XII. ULUSLARARASI BÜYÜK TÜRK DİLİ KURULTAYI BİLDİRİLERİ KİTABI

(İhsan Doğramacı'ya Armağan)

25-28 Eylül 2017

Bükreş – Romanya

Redaktörler
Dr. Rasim ÖZYÜREK
Dr. Ayşegül CELEPOĞLU
Dr. Aziz GÖKÇE
Dr. İbrahim ATABEY

Sayfa Düzeni ve Grafik Tasarım

Aynur TOKER

ISBN: 978-605-9788-15-1
Baskı Sayısı: 150
Baskı: Meteksan Matbaacılık Ve Teknik Sanayi Ticaret A.Ş.
Basım Tarihi: 11 Kasım 2017
Yayıncı Sertifika No: 27028
Matbaa Sertifika No: 13563

ONURSAL BAŞKAN

Ali DOĞRAMACI

Bilkent Üniversitesi ve Mütevelli Heyet Başkanı

Şeref ATEŞ

Yunus Emre Enstitüsü Başkanı

Enver HASANOĞLU

Türkiye Azerbaycan Dostluk İşbirliği Dayanışma Vakfı Başkanı

KURULTAYI DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Rasim ÖZYÜREK

Bilkent Üniversitesi, ANKARA-TÜRKİYE

Florentina NİTU

Bükreş Üniversitesi Tarih Fakültesi Dekanı-ROMANYA

Tayfun KALKAN

Yunus Emre Enstitüsü Türkoloji Birimi Müdür Vekili, ANKARA-TÜRKİYE

Tuna BALKAN

Bükreş Yunus Emre Enstitüsü Müdürü, ROMANYA

BİLİM KURULU

Dr. Hamza ZÜLFİKAR (Ankara Üniversitesi-Emekli)
Dr. Şükrü Haluk AKALIN (Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi)
Dr. Mustafa ÖNER (Ege Üniversitesi)
Dr. Rasim ÖZYÜREK (Bilkent Üniversitesi)
Tayfun KALKAN (Yunus Emre Enstitüsü)
Halil İbrahim ELSIKMA (Yunus Emre Enstitüsü)
Dr. Âbide DOĞAN (Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Osman HORATA (Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Naciye YILDIZ (Gazi Üniversitesi)
Dr. Zühâl YÜKSEL (Gazi Üniversitesi)
Dr. Necmi AKŞİT (Bilkent Üniversitesi)
Dr. Fatih KİRİŞÇİOĞLU (Gazi Üniversitesi)
Dr. Kerime ÜSTÜNOVA (Uludağ Üniversitesi)
Dr. Muammer NURLU (Gazi Üniversitesi)
Dr. Necati DEMİR (Gazi Üniversitesi)
Dr. İsmet ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
Dr. Zeki KAYMAZ (Ege Üniversitesi)
Dr. Abdurrahman GÜZEL (Başkent Üniversitesi)
Dr. Eyüp AKMAN (Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Ayşegül CELEPOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Aziz GÖKÇE (Bülent Ecevit Üniversitesi)
Dr. Bayram BAŞ (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Dr. Luminita MUNTEANU (Bükreş Üniversitesi)
Dr. Kerima FİLAN (Bosna-Hersek)
Dr. Roza EYVAZOVA (Azerbaycan)
Dr. Möhsün NAĞISOYLU (Azerbaycan)
Dr. Nizami CAFEROV (Azerbaycan)
Dr. Aygül HACİYEVA (Azerbaycan)
Dr. Kamil VELİYEV (Azerbaycan)
Dr. Mahbuba MAMMADOVA (Azerbaycan)
Dr. Arif AGO (Makedonya)

"Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli hissin gelişmesinde başlıca etkendir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki, bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."

Mustafa Kemal ATATÜRK

"Türk Milletinin dili Türkçedir. Türk Dili Kurultaylarında dünya dil bilginleri birlikte olacaklarına, Türk diliyle ilgili birçok güçlüklerin çözümünü kolaylaştıracaklarına tüm kalbimle inanıyorum."

24 Eylül 2009
Prof. Dr. İhsan DOĞRAMACI
Bilkent Üniversitesi Kurucusu

ÖN SÖZ

TC Romanya Bükreş Büyükelçimiz Sayın Koray Ertaş, Yunus Emre Enstitüsü Başkanı Sayın Şeref Ateş, Gazi Üniversitesi önceki Rektörü, Türkiye Azerbaycan Dostluk İşbirliği Vakfı Başkanı Sayın Enver Hasanoğlu, Bükreş Üniversitesi Rektör Yardımcısı Sayın Sorin Costreie, Bükreş Üniversitesi Tarih Fakültesi Dekanı Sayın Florentina Nitu, Yunus Emre Enstitüsü Türkoloji ve Bükreş Merkez müdürlükleri yetkilileri, çok değerli basın mensupları, bilim insanları, konuklar ve öğrenciler;

Dil Bayramı ve XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı açılış törenine hoş geldiniz…

18. Milli Eğitim şurası delegesi olarak, Şûra'ya Dil bayramının bütün yurt içi ve yurt dışı temsilciliklerimizde okullarımızda, üniversitelerimizde törenlerle kutlanması için bir önerge vermiştim. Tüm şura üyelerince verdiğim önerge kabul gördü. 18. Milli Eğitim Şurasında Tavsiye kararı alındı. Tebliğler dergisinde yayınlandı. Şimdi her kademede okullarımızda, üniversitelerimizde 26 Eylül tarihlerinde dil bayramı olarak kutlama törenleri yapılmaktadır.

XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı'na yurt içi ve yurt dışından toplam 258 bilim insanı bildiri ile başvurmuştur. Bilim kurulu üyelerince titiz bir inceleme ve değerlendirme sonucu 144 bildiri kabul görmüş ve sözlü olarak sunulmasına karar verilmiştir.

Kurultayımız, 26 Eylül 2017 tarihinde bu Konferans Salonunda düzenlediğimiz Dil Bayramı töreni ve bu törenin ardından 6 salonda 12 oturum yapılarak 109 bilim insanı bildirilerini sundular, gerekli tartışmalar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Bilimsel nitelikli, geniş katılımlı uluslararası bir etkinlik olan XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, Türk dilinin öz zenginliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmek, Türk dili ile ilgili gelişmeleri görüşmek, yeni tespitleri tartışmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

"Millî şuurun ayakta kalabilmesi ve uyanık bulunması için Türk Ulus'u olarak, dil ve tarih uğrunda dün olduğu gibi bugün de çalışmaya mecburuz."

Yüce Atatürk, Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulması için cemiyet kurucularına 11 Temmuz 1932 akşamı bir talimat vermiş, Cemiyetin kurucularını ve yapacağı işleri belirlemiştir. 12 Temmuz 1932 günü de Çanakkale Milletvekili Samih Rifat'ın başkanlığındaki yönetim kurulu üyeleri gerekli belgeleri İçişleri Bakanlığına sunarak o zamanki adıyla Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kuruluşunu gerçekleştirmişler. Cemiyetin kuruluşunun hemen ardından Atatürk, bir dil kurultayının toplanması talimatını vermiş, bilim adamlarının, yazarların, şairlerin, gazetecilerin, öğretmenlerin ve dile meraklı herkesin Kurultay'a katılabileceğini, bunun için de kurultaya kayıtlarını yaptırmaları gerektiği açıklamış. Şehirlerden uzakta yaşayanların, Türkçenin en sade biçiminin konuşulduğu düşünülerek Kurultay'a Adana ve Kütahya köylerinden kadınlı erkekli köylüler, Karakeçili aşiretinden temsilciler de katılmışlar. Kurultay boyunca hem delegelerin hem basının hem de İstanbulluların ilgisi bu köylüler üzerinde olmuştur. Bu haber ülkemizde büyük bir heyecan yaratmış. Yurdun dört bir köşesinden çok sayıda insanımız Kurultay'a katılmış.

Atatürk, Kurultay'ın canlı olarak radyodan yayımlanmasını da istemiş. İstanbul Radyosu ile Dolmabahçe Sarayı arasında kablo bağlantısı kurulur. Böylece bu salonda konuşulanlar, radyo aracılığıyla bütün Türkiye'ye duyurulur. O dönemde herkesin evinde radyo olmadığı için şehir merkezlerine kurulan ses düzeni ile radyo yayını halka ulaştırılır.

Kurultay, 26 Eylül 1932 Pazartesi günü saat 14.00'te Türk Dili Tetkik Cemiyeti Başkanı Samih Rifat Beyin konuşmasıyla açılır. Başta Atatürk olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet yönetimi tam kadro hâlinde Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'nda yerlerini almışlar. Kurultaya dil uzmanlarının, Türkçe öğretmenlerinin yanı sıra Abdülhak Hâmit Tarhan, Samipaşazade Sezai, Halit Ziya Uşaklıgil, Reşat Nuri Güntekin, Ali Canip Yöntem, Fuat Köprülü, Hüseyin Cahit Yalçın, Celâl Sahir Erozan, Ruşen Eşref Ünaydın gibi Türk edebiyatının tanınmış şair ve yazarları ile gazeteciler Kurultay'da bildiriler sunmuşlar.

Kurultay'ımıza yurt içi ve yurt dışından katılan bilim insanları oturumlarda;

Türk dilinin kökleri,

Tarihî dönemleri, kaynakları,

Türk dil bilgisinin çeşitli konuları,

Türkçenin söz varlığı, etimolojisi,

Türkçede yozlaşma ve yabancılaşma,

Kitle iletişim araçlarında Türkçenin kullanımında yaşanan sorunları ve çözüm yolları,

Türkçenin eğitimi ve öğretimi ile ilgili bildirilerini sunmuşlar, bu bildiriler kurultaya katılan akademisyenler ve dinleyicilerce tartışılarak bir sonuca varılmıştır.

Bu anlamlı günde, Romanya'nın Bükreş kentinde düzenlenen Türk Dili Bayramının kutlanmasından ve XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı'nın yapılmasından mutluluk duyuyorum.

Dil bir iletişim aracı olma yanında insanlar arasında duygu, düşünce ve de inanç birliğini oluşturan, toplumsal yapıyı da güçlendiren ortak bağdır. Yüce Atatürk dil devrimiyle güzel Türkçemizi kendi öz değerlerine dayanarak, çağdaş bir kültür diline ulaştırmayı amaçlamıştır.

Ülkemizde başta Türk Dil Kurumu, köşe yazarlarımız, gazetecilerimiz, çizerlerimiz, sanatçılarımız, şairlerimiz, bilim insanlarımız, öğretmenlerimiz ve aydınlarımızı, Türk dilinin çağdaş bir devlet ve bilim dili olmasına var güçleriyle çalışanlarımızı kutluyorum.

Dilimize önemli katkılar sağlayanlar arasında bir asırlık ömrünü Türk diline adayan İhsan Doğramacı Hocamızı burada rahmetle anıyorum. Baba Doğramacı'nın izinde yürüyen Bilkent Üniversitesi ve Mütevelli Heyet Başkanımız Dr. Ali Doğramacı'ya, Rektörümüz Dr. Abdullah Atalar'a ve Rektör Yardımcımız Dr. Kürşat Aydoğan'a bu kurultayın gerçekleşmesinde canı gönülden çalışan Yunus Emre Enstitüsü Başkanı Sayın Dr. Şeref Ateş'e ve ekibine, Türkiye Azerbaycan Vakfı Başkanı Sayın Enver Hasanoğlu'na, Bükreş Üniversitesi Rektörüne ve Tarih Fakültesi Dekanına, siz değerli bilim insanlarına, basınımızın temsilcilerine burada teşekkürü bir borç biliyorum. İyi ki varsınız ...

Yüce Atatürk'ün söylediği gibi "Türk Dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir" demesiyle Türk dilinin zenginliğinden söz etmektedir. Dilimizi daima korumalıyız yeni nesle bunu anlatmalıyız. Her Türk Türkçemizi sevmeli onu daima yükseltmelidir.

Türk dili hepimizin en kutsal varlığıdır,

Bizim kimliğimizdir, adımızdır, soyadımızdır,

Türkümüzdür. Destanımızdır. Şarkımızdır,

Sevgimizdir. Şairin dediği gibi Türkçe, ses bayrağımızdır,

Bayrağımızı koruduğumuz gibi dilimizi de daima korumalıyız. Biz bu güzel dilimizi atalarımızdan miras aldık, ele ele, gönül gönüle, omuz omuza verelim. Dilimize sahip çıkalım. Gelecek kuşaklara Türk'e yakışır arı saf ve temiz bir Türkçe bırakalım. Bizden sonraki nesillerin de bu güzel dilimizi arkadan gelen, gelecek yeni nesillere aktaracaklarına inancımız tamdır.

Milli kimliğimiz ve benliğimizin özü olan dilimizin gelişmesi ve korunması yönündeki çalışmalarımızı var gücümüzle dün olduğu gibi bugün de sürdürelim. Dilimizin dünya dilleri arasında seçkin bir yere gelmesi için gayret gösteren herkese, Türkçeyi kullanırken özenli davranan her vatandaşımıza basın yayın kuruluşlarına radyo ve televizyon kanallarımızda çalışanlarımıza şükran duygularımı iletiyorum.

Sade ve güzel Türkçemizle sizleri, barış ve sevgi iletilerini anlamaya, anlatmaya ve yaşatmaya çağırıyorum, barış dolu bir dünyada kardeşçe yaşamayı diliyorum. Dil Bayramı'nın ülkemiz için hayırlı olmasını temenni ediyorum Tüm dünyadaki Türklerin Türk Dili bayramını kutluyor saygılarımı sunuyorum.

Dr. Rasim Özyürek

XII.Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Düzenleme Kurulu Başkanı

Osman Koray ERTAŞ*

Sayın Başkan, Sayın Rektör, Değerli misafirler,

12. Büyük Türk Dili Kurultayı'na Yunus Emre Bükreş Türk Kültür Merkezi'yle birlikte Bükreş'te ev sahipliği yapmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.

2017 yılı Türk dili için hem Türkiye'de hem Romanya'da özel bir anlam taşımaktadır. Ülkemizde Türk Dili Yılı olarak ilan edilen bu sene ayrıca, Romanya'da 5 Haziran tarihi Türk Dili Günü olarak belirlenmiştir. Geçtiğimiz Haziran ayında Köstence'de soydaşlarımızla birlikte Romen yetkililerin katılımıyla Türk Dili Bayramı'nı kutladık. 10 yılı aşkın süredir dünyanın farklı bölgelerinde yapılan Türk Dili Kurultayı'nın 2017 yılında Romanya'da yapılması bu bağlamda çok anlamlı bir gelişmeyi teşkil etmektedir.

Diplomatlar olarak görev yaptığımız soydaş ve vatandaşlarımızın yaşadığı coğrafyalarda, bizi biz yapan en önemli unsurlardan biri olan ana dilimizin korunması ve yaygınlaşmasını sağlamak asli görevlerimizden biridir. Birçoğunuzun bildiği üzere, Cumhuriyet tarihimizin önemli isimlerinden siyaset adamı, edebiyatçı, yazar, öğretmen ve diplomat Hamdullah Suphi Tanrıöver Bükreş'te 13 yıl gibi uzun bir süre görev yapmıştır. Türk diline ve soydaş konularına özel önem veren merhum Tanrıöver'in, görev süresi boyunca hem başta Gagavuz Türkleri olmak üzere soydaşlarımızın haklarının sağlanması hem ana dilimizin muhafazası bakımından harcadığı üstün çaba ülkemizi yurtdışında temsil eden bizler için onurlu bir örnek teşkil etmektedir.

Bu bağlamda, bizler de hem ülkemizle olan yakın bağları hem soydaş ve vatandaş mevcudiyeti nedeniyle özel bir yere sahip olan Romanya'da Türkçe'nin öğretilmesi için devletimizin farklı birimleriyle birlikte çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

Romanya ile 5 asra yaklaşan uzun tarihi birlikteliğimiz, Romence'deki çok sayıda Türkçe kelime, Romanya'da halen kullanılmakta olan Dobruca, Mecidiye, Çukurova, Tekirgöl, Karasu ve Mangalya gibi Türkçe yer isimleri, bu ülkede uzun süredir faaliyet gösteren Türkoloji fakültelerinin ortaya çıkardığı önemli birikim ve en önemlisi ülkede yaşayan soydaş ve vatandaşlarımızın varlığı, ülkemiz bakımından önemli bir stratejik ortak olan Romanya'yı Türk dili bakımından da özel kılmaktadır.

Bugün Romanya'da sayıları 70 bini bulan Türk-Tatar soydaşlarımız ile 1990'dan sonra Romanya'ya gelip yerleşen yaklaşık 15.000 vatandaşımız hesaba katıldığında 100.000'e yakın kişinin Türkçe konuştuğunu söylemek mümkündür.

Romen devleti, ülkedeki diğer azınlıklarla birlikte, soydaşlarımızın kimlik ve ana dillerinin muhafazası bakımından önemli haklar sağlamaktadır. Bu vesileyle dost Romanya makamlarına huzurunuzda bir kez daha şükranlarımızı sunuyorum. Sözkonusu imkanlar ve yasal sınırlar dahilinde, Romen kurumlarıyla işbirliği halinde soydaşlarımızın anadil eğitimleri konusunda Milli Eğitim Bakanlığımız, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Diyanet İşleri Başkanlığı ve nihayet aramıza yeni katılan Maarif Vakfı gibi kuruluşlarımız marifetiyle önemli projeleri sürdürmeye devam ediyoruz.

Bu bağlamda, 1995 yılında imzalanan bir protokolle Türk ve Romen Eğitim Bakanlıklarının işbirliğiyle eğitim veren Mecidiye'deki Romen devlet okulu Kemal Atatürk Ulusal Koleji

* T.C. Bükreş Büyükelçisi

soydaşlarımızın ihtiyaç duyduğu öğretmen ve din görevlisi gibi önemli kadroları yetiştirmeye devam etmektedir. Okulumuzun daha iyi standartlara kavuşabilmesi için bağlı birimlerimize ilaveten hayırsever vatandaşlarımız da şükranla karşıladığımız katkılarını sürdürmektedir. Bu bağlamda son iki yılda okulumuzun fiziki şartlarında önemli iyileşmeler sağlanmış, öğretmen kadrosu güçlendirilmiştir. Keza son iki yılda Dobruca'daki okullarda bulunan çok sayıda Türkçe dersliği Romen Eğitim Bakanlığı yetkilileriyle işbirliği halinde TİKA tarafından yenilenmiş ve akıllı sınıflar haline getirilmiştir. Yunus Emre Bükreş ve Köstence Kültür Merkezlerindeki Türkçe derslerine ilgi de her geçen yıl artmaktadır.

Bağlı birimlerimizle yapmakta olduğumuz bu çalışmalarımıza Romen Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkoloji fakültelerinin desteğiyle devam edeceğiz.

Değerli konuklar,

Atatürk'ün ifadeleriyle milletimizin zihni ve kalbi olan Türkçeyi soydaş ve akraba topluluklarımızın bulunduğu her coğrafyada yaşatmaya ve daha geniş kitlelere ulaştırmaya devam edeceğiz. 12. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı'nın bu yıl Bükreş'te toplanması bu çabalarımıza büyük moral destek vermiştir. Bu kurultayın Türkçe için önemli bir tarih olan 2017 yılı içinde Bükreş'te düzenlenmesine katkı sağlayan Yunus Emre Enstitüsü, Bilkent Üniversitesi, Bükreş Üniversitesi ve Türkiye - Azerbaycan Dostluk, İşbirliği, Dayanışma Vakfı'na bir kez daha şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Şeref ATEŞ*

Sayın Büyükelçim, Değerli Akademisyenler, Hanımefendiler, Beyefendiler,

Bilkent Üniversitesi, Yunus Emre Enstitüsü, Bükreş Üniversitesi ve Türkiye-Azerbaycan Dostluk İşbirliği Dayanışa Vakfının ortaklığı ile düzenlenen 12. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayına hoş geldiniz. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Malumlarınız üzere Büyük Türk Dili Kurultayının amacı, Türkçenin dünya dilleri arasında hak ettiği yeri almasını sağlamaktır. Hepimiz, Yunus Emre Enstitüsünün vizyonu ile de bire bir örtüşen bu amaç, bu gayret vesilesiyle burada toplanmış bulunuyoruz.

Türkçe, UNESCO'nun 'Anadil sıralamasındaki' tespitlerine göre dünyada üçüncü, resmî diller sıralamasında ise beşinci sırayı almaktadır. Böylesi kadim ve yaygın bir dili korumak, geliştirmek, yaşatmak üzere yapılan her türlü faaliyetin ziyadesiyle desteklenmesi gerekmektedir. Türkçe, tarihî süreç içinde güçlü bir ırmak gibi geçtiği bütün coğrafyalardan kelimeler almış, bu kelimeleri kendi renk, musiki ve mayasında birleştirmiş, kendi mührünü kelime ve yapılara vurmuş bir dildir. Türkçe köklü ve güçlü bir dil olması sebebiyle söz varlığını ve ifade gücünü geliştirmeye devam etmektedir. Dilimiz; zengin söz varlığı ve yapısı ile edebiyatımızı, tarihimizi, kültürümüzü, sanat ve medeniyetimizi taşıyacak güçtedir.

Sayın Cumhurbaşkanımızın da ifade ettiği üzere dil, hayatî bir meseledir. Millî bir kimlikten bahsedilebilmesi için Türk dili üzerine yapılan çalışmaların artırılması ve uygulamaya dönüştürülmesi gerekmektedir. Özellikle küreselleşen dünyanın hızla değişen dil politikalarını yakalamak, hatta onlara öncülük etmek; sanal iletişim platformlarında yozlaşan dilin önüne geçmek; Türk dilinin kendi köklerinden beslenerek asırlara meydan okuyan karakterini devam ettirmek öncelikli vazifemiz olmalıdır.

Yunus Emre Enstitüsü olarak Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayına desteğimizin bu üçüncü yılında dilimiz, yani kimliğimiz için teşrifleriyle onurlandıran siz değerli akademisyenlerimize, Kurultayın düzenlenmesinde emeği geçen başta Bilkent Üniversitesi olmak üzere, Bükreş Üniversitesi, Türkiye-Azerbaycan Dostluk İşbirliği ve Dayanışma Vakfı ile Yunus Emre Enstitüsünün kıymetli çalışanlarına, emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

* Yunus Emre Enstitüsü Başkanı

Prof. Dr. Enver HASANOĞLU*

Sayın Büyükelçi, Sayın Yunus Emre Enstitüsü Başkanı, Sayın Bükreş Üniversitesi yetkilileri, Sayın akademisyenler, değerli konuklar sevgili öğrenciler,

Ulusların, kültürlerin, medeniyetlerini oluşturan temel sorunlardan biri de bildiğimiz gibi ortak dildir. Türkiye'de dil bilincinin artırılmasına vesile olan Bilkent Üniversitesi, özellikle kurucumuz Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın, Yunus Emre Enstitüsü'nün, Türkiye Azerbaycan Dostluk ve İşbirliği Vakfı'nın, Bükreş Üniversitesi'nin bu tür etkinlikleri yapması çok önem arz etmektedir. Türkiye-Romanya ilişkilerimiz her geçen gün dikkat çekerek, Romanya'daki Türkoloji çalışmalarının kökeninin çok eskilere dayanmaktadır. İlk ilişkilerin tercümanlar vasıtasıyla Osmanlı döneminde başladığını, sonraki yıllarda kurulan Türkoloji bölümleriyle yayıncılık faaliyetlerinin de hayata geçirildiğini görüyoruz. Bu yönüyle bu alanda çalışan akademisyenleri kutluyorum. Konuştuğumuz Türkiye Türkçesi dediğimiz dil, 13. yüzyılda Yunus Emre'nin diliyle bize aktarılmış ve ortaya çıkmış bir dildir. Bu dil bize Horasan Erenleri ile gelmiş büyük bir okyanusun, büyük nehrin bize ulaştırdığı dildir. Ali Semerkandilerin, Ahmet Yesevilerin, Hacı Bektaşi Velilerin, Taptuk Emrelerin, Sarı Saltukların, Somuncu Babaların ve nihayetinde Taptuk Emre'nin dergâhından çıkmış Yunus Emre'nin o birikimleriyle bugüne kadar gelmiş. Bu dil, sadece konuşmayı sağlamıyor, haberleşmeyi ve birbirimizle etkileşimi sağlamıyor. Bu dil, aynı zamanda bir eyleyiş biçimini, bir iş yapma tarzını da ortaya koyuyor. Değerli akademisyenlerimiz, dili aynı zamanda bir işleyiş tarzı olarak da görmek zorundayız. Türkçe, bu ruhun, eyleyişin, bu iş tutma tarzının, bu insanlarla ilişki biçimlerine, şiirlerden türkülere kadar Türkçe'nin her kelimesinde bu ruhun, işleyişin izleri görülür. İşte tam da özellikle günümüz dünyasında, Türkçenin bu ruh diline her zamankinden daha çok ihtiyacımız olduğunun altını çizmek isterim.

Türkçenin dünyada sayılı dillerden birisi olduğunu, bütün bilim camiasının kabul ettiğini çok iyi biliyoruz. Türkçenin tarihi süreç içinde değişikliklerden geçtiği eşikler olduğunu ancak bütün olumsuzluklara rağmen Türkçenin köklü ve güçlü bir dil olması sebebiyle söz varlığını ve ifade gücünü geliştirmeye devam ettiği kültürün de etkisiyle Türkçenin bugün bulunduğu noktada, Batı dilinden veya başka dillerden kelime alma sürecinin devam ettiğini Türkçenin asli söz varlığı, kelime dağarcığı, hazinesi, her zaman çok güçlü bir edebiyatı, tarihi, kültürü, sanatı, medeniyeti taşıyacak büyüklüktedir. Türkçeye akın akın gelen teknik terimlerin karşılıklarını bulmak ve topluma yaymak amacıyla çok değerli çalışmalar yürüttüğünü dün olduğu gibi bugün de görmekteyiz.

Sözlerime burada son verirken emeği geçen herkesi kutluyorum.

---

* Türkiye Azerbaycan Dostluk İşbirliği Dayanışma Vakfı Başkanı

Tuna BALKAN*

Sayın Büyükelçim, Değerli Akademisyenler, Hanımefendiler, Beyefendiler,

Yunus Emre Enstitüsü, Bilkent Üniversitesi, Türkiye Azerbaycan Dostluk İşbirliği Dayanışma Vakfı ve Bükreş Üniversitesi işbirliğiyle bu sene Romanya'nın Başkenti Bükreş'te gerçekleşen XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayına hoş geldiniz. Tebliğleri ile Kurultayımıza katkı sağlayacak olan siz tüm bilim, kültür ve edebiyat insanlarına şükranlarımı sunuyorum.

Güzel Türkçemiz, dünyanın en kadim, en yaygın konuşulan ve en zengin dillerinden birisidir ve üzerinde konuşulmayı, tartışılmayı hak etmekte. İnsanlar arasında dil bir iletişim aracı olarak kullanılıyor. Dil, duygu, düşünce ve inanç birliği sağlamaktadır. Biz dille geçmişle gelecek arasında köklü bağlar oluşturuyoruz. Bugün bizler tarihimizi, kültürümüzü sonsuza değin yaşatma kararlılığımızdan söz edebiliyorsak bunu güzel Türkçemize bağlamaktayız. Bir arada yaşayan insanların birbirlerini anlamaları, tanımaları ve düşüncelerini anlatabilmeleri, doğru iletişim kurmalarına imkan veren kullandığımız dilimizdir. Türk dili kitleleri birleştirmek, yakınlaştırmak ve kaynaştırmak üzere görevler üstlenmektedir. Dilimiz duygu ve düşüncelerimizi en etkili araç olarak anlatmada kelime haznesinin genişliği ile düşünce gelişimimizi de olumlu yönde etkilemektedir.

Anadolu'ya yerleşen ve bu coğrafyayı yurt yapan atalarımız diline de sahip çıkmasını bilmiş. Kültürünü de yaşatmıştır. Türk dilini sözlü ve yazılı olarak nesilden nesile aktarmasını başarmıştır. Kaşgarlı Mahmut'tan, Karamanoğlu Mehmet Bey'e, Yunus Emre'den Köroğlu'na, Yahya Kemal'den Necip Fazıl'a kadar Türkçenin güzelliklerinin bugüne ulaşmasına vesile olan tüm söz ustalarını, gönül erlerini, kalem ve kelam erbabını da minnetle yâd ediyorum. Ne mutlu bize.

Kendi anadilini düzgün konuşmayan bir toplumun başkalarına da katkısı olamaz. Burada yürüttüğümüz kapsamlı projelerde kendi dilimizi geliştirme yönünde çaba sarfediyoruz. Teknolojinin gelişmesi tüm dünyayı belirli dillere mahkûm etmiştir, bu yüzden bu dönemde bizim de Türkçemize daha çok sahip çıkmamız gerekmektedir.

Bu yönde Yunus Emre Enstitüleri, dünyanın dört bir yanında hem dilimizi hem de kültürümüzü tanıtmaya, kültür köprüleri kurmaya devam etmektedir. 2011 yılından bu yana Romanya'da faaliyet gösteren Yunus Emre Enstitüsünün ev sahipliği yaptığı bu kurultay da köprülerden biri olma özelliği taşıyor. Faaliyete geçtiği günden bu yana Bükreş ve Köstence'de Avrupa dil standartları çerçevesinde, alanında uzman öğretmenlerle düzenlenen Türkçe kurslarında temel seviyeden ileri seviyeye kadar dil eğitimi veriliyor. Bugüne kadar 2500'ün üzerinde Romen vatandaşı Türkçe kurslarımıza kayıt yaptırmış ve Türkçe öğrenmiştir. Romen halkının Türkçeye ve Türk kültürüne olan ilgisinin artarak devam ettiğini görmek memnuniyet verici bir gelişme.

Romanya'da gerçekleştirdiğimiz önemli çalışmalar arasında Romanya Dışişleri Bakanlığı mensupları, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı mensupları ve Romanya Harp okulu öğrencilerine yönelik te Türkçe kursları düzenledik. Bunların dışında her sene gerçekleştirilen Avrupa Edebiyat Gecesi ve uluslararası kitap fuarı gibi etkinliklere katılarak Romence'ye tercüme edilmiş Türk yazarların kitaplarını Rumen okurlarla buluşturuyoruz. Romanya'da mevcut soydaş yazarlarımızı destekleme konusunda da çeşitli faaliyetler düzenliyoruz.

Sözlerime son verirken bu duygularla, 12. Uluslararası Türk Dili Kurultayının gerçekleşmesin de emeği geçen ve destek veren herkesi kutluyor, çalışmalarınızın başarıyla geçmesini temenni ediyorum.

* Bükreş Yunus Emre Enstitüsü Müdürü, ROMANYA

İÇİNDEKİLER

- Dr. Aziz Gökçe – Eski Türkçede Yaratıcı Kavramı ve Adları 1-10
- Dr. Baba Muharremli - Eski Türkçede Kelime Üretimi 11-15
- Dr. Perihan Ölker - Humboldt'un Ergon-Energıa Dil Teorisine Göre Kutadgu Bilig ve Atebetü'l-Hakâyık'a Bir Bakış 16-23
- Dr. Aysu Ata & Hadi Şenol - Rabguzi'nin Kısasü'l-Enbiyası'nın Yeni Baskısı Nedeniyle: Balasagun, Semerkant ve Harezm Hattı 24-31
- Emine Temel - Irk Bitig'de Renk Adlarının Kullanımları Üzerine 32-39
- Neslihan Çelik - Huastuanift'in Söz Dizimi Yönünden İncelenmesi 40-47
- Samet Çetin - Dede Korkut Kitabı'nda Zıt Anlamlılığın Eşgörünümlü Kullanımları 48-60
- Dr. Ferruh Ağca-Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanında Geçen *Swyrm*' Sözcüğü Üzerine... 61-65
- Dr. Dürdane Rahimzade - Oğuz Dillerinde Arap Alınmalarında Aglutinativleşme (Türkleşme) 66-68
- Dr. Alimcan İnayet - Uygur Atasözlerine Yansıyan Dini-Mitolojik Unsurlar Üzerine 69-75
- Hakan Yöyen - Türkiye Türkçesi ve Yeni Uygur Türkçesinde Renk Adları 76-83
- Dr. Aynel Meşadiyeva - Eski Türkçedeki Sıfat-Fiil Eklerinin Çağdaş Türk Lehçelerinde Eşdeğerleri 84-89
- Dr. İbrahim Şahin - Deyimlerden Hareketle Petroglifler Çözümlenebilir mi?: Teke Petrogliflerinde Kuyruk Tipleri ve Anlamları Üzerine 90-95
- Dr. M. Fatih Kirişçioğlu - Saha (Yakut) Türkçesinde Diğer Türk Lehçelerinde Görülmeyen İki Farklı Gelecek Zaman Eki 96-99
- Dr. Hülya Gökçe - Kazan Tatar Türkçesinde Göçüşme Olayı 100-107
- Dr. Alfiya Yusupova - Çin Halk Cumhuriyetinde Tatar Türkçesi (Toplumsal Dil Bilimi Bakımından Bir İnceleme). 107-114
- Dr. Gülşat Raisovna Galiullina - Çağdaş Tatar Dilinin Leksik Sistemindeki Değişimler...115-118
- Dr. Işılay Işıktaş Sava - Dobruca Kırım Tatar Ağzında Yaşayan ve Kırım Tatar Edebî Dilinde Var Olmayan Moğolca Alıntılar.....119-123
- Dr. Abdülkadir Öztürk - Kuman Türkçesi ve Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin Ortak Söz Varlığı Üzerine.....124-135
- Dr. Salim Küçük - *Karımak* Sözcüğünün Tarihçesi ve Anlam Boyutu 136-144
- Dr. İ. Gülsel Sev - "*Hıçkırık*" Sözcüğü Üzerine.....145-151
- Melike Somuncu - *ka'nın Kökeni Hakkında Bir İnceleme 152-156
- Dr. Hatice Şirin - Türk Dilinin *Özgürlük* Anlamlı Sözleri.....157-162
- Dr. Özkan Öztekten - Dillerde *'İşaret' ~ 'Bilmek' ~ 'Yeterli, Muktedir Olmak'* Kavramlarının Anlam İlişkisi ve Türk Dilindeki İzleri 163-169
- Dr. Elvira Latifova - Tarih Boyunca Kafkasya'da Türk Dili.....170-175
- Dr. Talip Doğan - Halaç Türkçesinde Anlam Kopyalarının Bir Kaynağı: Farsça *Zeden* "Vurmak, Vd." Fiili.....176-184
- Dr. Möhsün Nağısoylu - Ortaçağ Azerbaycan-Türk El Yazmalarının Bazı İmlâ Özellikleri 185-189
- Orhan Baldane - Köl Tigin Bengü Taşının Güney Yüzünün Azerbaycan Türkçesine Yapılmış Aktarmalarının Mukayesesi ve Yeni Bir Aktarma Önerisi 190-202

- Dr. Zümrüt Qasımova - Azerbaycan Dilinde Bazi Bitki İsimlerinin Oluşum Yolları Hakkında 203-206
- Dr. Maarife Haciyeva -Azerbaycan Türklerinin Kültürel Kimliğinde Saz ve Söz Sanatı ...206-210
- Dr. İkram Qasımov - Azerbaycan'da Terminoloji Düşüncenin Oluşması ve Gelişmesi 211-214
- Dr. Roza Eyvazova - Karşılıklı İlişkiler Zemininde İran Türklerinin Eski Tarihine Bir Bakış 214-218
- Dr. Zeki Kaymaz- Yemen Arapçasındaki Türkçe Kelimeler 219-225
- Dr. Neslihan Koç Keskin - Antoine Galland'ın Üç Dilli Sözlüğü "Dictionnaire Turc, Expliqué en Persien (Persan), et en Français" 226-233
- Burhan Can - 17. Yüzyıl'da Yazılmış Bir Apokrif Kitap Peder Gabriel'in Dâstân-I Cudit-İ Dul Arvad'ı.....234-242
- Dr. Himmet Büke - Eski Anadolu Türkçesi ve Klasik Osmanlı Türkçesi Metinlerinde "Türk" ve "Türkçe" Kavramlarına Bir Bakış 243-249
- Kübra Yıldırım - Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Alışkanlık Görünüşü / Aspekti Kategorisi 250-259
- Dr. Ayşen Uslu -Tatar Âlimi Hâdi Maksudi'nin Tatarca Yazı Dili Hakkındaki Çalışmaları ..260-263
- Mine Nihan Doğan - Osmanlı 'da Çok Eşlilik Söylemlerine Karşı Fatma Aliye Hanım'ın Teklifi: "Talak" 264-272
- Ahmet Şimşir - Erken Dönem Tanzimat Romanlarında Karakter Hiyerarşisi ve Şematik Gösterimi 273-278
- Dr. Aygül Haciyeva - Ruhi Bağdadi "Divan"ı Dilinde Sayılar – Nicelik Kategorisinin Kelime Anlamı Açısından İfade Aracı Şeklinde Kullanılması 279-283
- Dr. Mustafa Arslan - Türk Dilinin Tarihi Sözlüklerinden "Eser Sözlükleri" ve Ali B. Hacı Osman'ın *Miftâh-I Gülistân* Adlı Gülistan Sözlüğü 283-288
- Dr. Nihal Yavuz - Mecâlisü'n- Nefâyis'te Türkçe Yazan Şairler ve Şiirleri Üzerine Yapılan Değerlendirmeler 289-297
- Dr. Abide Doğan - Ünlü Bir Tarihçinin Oyunu: *Hikâye-İ İbrahim Paşa ve İbrahim-İ Gülşenî* 298-306
- Dr. Eyüb Akman - Adem Kasîdesinin Bir Beytinin Tahlili ve Orhan Şaik Gökyay'dan Orhan Okay'a Bir Mektup 307-312
- Dr. Alev Sınar Uğurlu - Bir Savaş Muhabirliği Örneği: Ahmet Rasim'in Romanya Mektupları 313-325
- Dr. Yasemin Dinç Kurt - Edebî Bir Eser Üzerinden Türkiye – Romanya İlişkileri 326-335
- Dr. Meral Demiryürek - Meral Çelen'in Anılarında Edebî Şahsiyet ve Çevre Unsurları ..336-344
- Ayşen Gençtürk -Gürsel Korat Romanında, Sözlü Geleneğin Hikaye Anlatıcısının İzleri ... 344-349
- Çağla Barikan Topci - Orhan Pamuk'un *"Benim Adım Kırmızı"* Adlı Romanındaki Renklerle İlgili Sözcükler 350-357
- Koray Üstün - *Yansılar*'dan Hareketle Cengiz Dağcı'da Dil Bilinci 358-362
- Dr.Sema Uğurcan -Bir Kadın Yazarın Dili Kullanma Şekli:Makbule Leman'ın Söz Varlığı ..363-367
- Nesrin Erbil - Irak Türklerinde Deyimler 367-371
- Dr. Ayşe Yücel Çetin - Gelenekselden Modernizeye Halk Hikâyeleri ve Dil Değişimi 372-378
- Dr. Naciye Yıldız - Halk Edebiyatının Terim Sorunları 379-387
- Hüseyin Dallı - Terim ve Kavram Sisteminin Kaynakları Üzerine 388-392

- Dr. Selim Yılmaz - Türkçe Karşılıklı Doğal Konuşmada Dilsel Ve Dildışı Göstergelerin Yorumlanması.....393-402
- Dr. İbrahim Atabey - Türkiye Türkçesinde Argo'dan Deyime Geçiş 403-408
- Dr. Özgür Ay - Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanılan Şahıs Zamirlerinin Kullanım Alanlarının Haritalanması 409-423
- Dr. Mustafa Öner - Türkçede Edatlaşmış Zarf Fiiller 424-430
- Dr. Gürer Gülsevin - {-sA} Zarf-Fiil Eki ve Türk Dilinde Zarf-Fiil Eklerinin Kişi Ekleri Alabilmesi Üzerine.....431-440
- Dr. Nesrin Bayraktar Erten - Türkiye Türkçesinde Bir Yapım Eki Olarak –mA 440-445
- Gülşah Bulut - Türkçe Fiil Çekim Sisteminde *at*- Fiili ve İşlevleri 446-452
- Recai Ünal - Çağdaş Türkiye Türkçesinde (Çtt'nde) Cümle Ögesi Olarak Belirteçlik (Tümleç / Tamlayıcı) Üzerine.....452-456
- Dr. Nuh Doğan - Türkçede Orta Çatı İşaretleyicileri 457
- Dr. Fatma Sibel Bayraktar - Bulgarca Sözlüğünde Yer Alan Türkçe Mental Fiiller Üzerine 458-466
- Adiye Şimşek - İskeçe Türk Ağzında Saklanmış Eskicil Özellikler Üzerine 467-474
- Dr. Muammer Nurlu - Romen Dilindeki Türkçe Ekler 475-478
- Gihan Curtomer - Romanya'da Ulaçların Öğretiminde Karşılaşılan Zorluklar.....479-483
- Dr. Şahla Ahmadova - Azerbaycan Türkçesi'nde Sözcükte Anlam Genişlemesi ve Anlam Daralması 484-488
- Dr. İlkin Guliyev – Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi Dilbilgisinde Dilin Sözdizimsel Yapısının Öğrenilmesi Üzerine 488-496
- Dr. Halit Karatay - Edebiyat Halkasının Okuduğunu Anlama ve Özetleme Becerilerine Etkisi 497-502
- Dr. Kadir Can Dilber - Türk Dili ve Edebiyatı Programının "Yaratma Cesareti" Açısından Değerlendirilmesi 503-509
- Emine Taş - Edebiyat Eğitimi ve Öğretiminde Sözlü Gelenek Ürünü Masallarımızın Gelecek Kuşaklara Aktarımında Hikâye Anlatıcılığı:"Anlatan Öğretmenden 'Anlatıcı' Öğrenciye"... 510-518
- Dr. Ahmet Özgür Güvenç - Lisans 1. Sınıf Öğrencilerinin Halk Anlatılarını Bilme Düzeylerinin Ölçümü Üzerine Bir Deneme: Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü Örneği. 519-525
- Av. Pelin Yıldırım - Ülkemiz Liselerinde Uygulanan Edebiyat Öğretimi ve Edebiyatı Öğrencilere Sevdirme Konusu. 526
- Dr. Rasim Özyürek - 21. Yüzyılda Ülkemizde Çocuk Edebiyatı Konularını Okutacak Öğretmenlerin Yetiştirilmesi.....527-532
- Dr. Şuheda Önal - Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Alanında Verilen Ödüller 533-540
- M.A Burcu Taşkıran - Üniversitelerde Türk Dili Derslerine Yeni Bir Yaklaşım.....541-545
- Dr. Cem Erdem - Polonya'da Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi: Ders İçerikleri.....546-556
- Dr. İsmet Çetin - Orta Doğu Üniversitelerinde Türkoloji Bölümü Öğrencilerinin Türkiye, Türk Kültürü, Türk Dili ve Edebiyatına Dair Görüşleri: Bağdat Üniversitesi Örneği.....557-562
- Nehad Shukur - Irak Türkmen Eğitiminde Türkmen Tarihinin Önemi 563
- Dr. Rabia Şenay Şişman - İsimler Dizisi.....564-572
- Dr. Mustafa Güleç - Türkçe-Hollandaca İki Dilli Öğrencilerin Yazım Edimlerinde Dillerarası Etkileşimler 573-582

- Dr. Şermin Kalafat - Guıllaume Schroeder'in *Grammaıre Turque À L'usage Des Françaıs Et Anglaıs* Adlı Eseri ve Türkçe Öğretimi Açısından İncelenmesi 583-592
- Dr. Mehmet Demiryürek - İngiliz İdaresinde Kıbrıs'taki Devlet Memurlarının Türkçe Öğrenme Zorunluluğu (1908-1920) 593-600
- Dr. Ümran Türkyılmaz - Türkçe - Fransızca İki Dilli Üniversite Öğrencilerine Yazınsal Metinlerin Eğitimi ve Öğretiminde Uygulanan Yöntemler, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Değerlendirme 601-608
- Dr. Ali Göçer - Türkçenin Yabancı/İkinci Dil Olarak Öğretiminde İletişimsel Yönteme Genel Bir Bakış 609-618
- Dr. Mahir Kalfa - Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Bulunma Durumu Ekinin Zaman İşlevleri 619-623
- Dr. Deniz Melanlıoğlu - Yabancı Öğrenicilerin Dinleme Becerilerini Geliştirmeye Yönelik Bir Öneri: Otantik Metin Kullanımı 624-632
- Dr. Özay Karadağ - Yurt Dışında Yaşayan Türk Çocukları İçin Hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı Üzerine Bir Değerlendirme 633-641
- Melda İrem Mantı - Türkçe Öğrenen Rumen Öğrencilerin Yazılı Anlatım Çalışmalarında Bağdaşıklık Araçları 642-648
- Mustafa Ali Mehmet - Romanya'daki Türkçe Eğitim Sistemine Genel Bir Bakış 649-657
- Bilgehan Atsız Gökdağ - Romanya'nın Dil Politikası ve Türk Varlığı 658-670
- Semahat Resmi Crahay - Günlük Yaşamda Belli Bağlamlarda Sıkça Kullanılan Kalıpların Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimindeki Kitaplarda İncelenmesi 671
- Dr. Bayram Baş - Yabancılara Türkçe Öğretiminde Alternatif Ölçme ve Değerlendirme: Web 2.0 Araçları 672-678
- Dr. Hamza Zülfikar - Ortaöğretimden Yükseköğretime Türkçe Eğitimi.....679-682
- Dr. Abdurrahman Güzel - Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Haftalık Programlarında Türkçenin Ağırlığı ve Uluslararası Ülkelerde Anadil Dersi İçin Öğretmen Yetiştiren Bağımsız Bölümler Üzerine Kısa Bir Değerlendirme 683-690
- Dr. Celal Demir - Değerler Eğitimi ve Ders Kitaplarına Girecek Metinlerin Seçimi... 691-694
- Dr. Ayşegül Celepoğlu - Bir Grup Öğretmen Adayının Telaffuz Hataları Üzerinde Bir Çalışma.....695-699
- Buket Şafak Ciğeroğlu -Dilin Anlatim Düzleminde Şiir" IB Türkçe A Dersleri Şiir Eleştirisi.700-712
- Eda Çağdaş - "Modern Türk Şiirinde Evrensel Değerler" 713-720
- Dr. Emine Uğurlu - Türk Sözlü Kültür Ürünlerinde Değerler Eğitimi 721
- Dr. Kerime Üstünova - Kozmetik Sanayisinde Türkçenin Kullanımı.....722-733
- Dr. Hayal Zülfikar - *Türkçe Sözlük*'te Öğretici ve Yönlendirici Özellik 734-736
- Saadet Öztürk - Coğrafya Terimlerini Türkçeleştirmede İzlenen Yollar 737-739
- Tahsin Şimşek - Şiirin Aradığı Matematiktir Türkçe 740-742
- Semiha Devir - Çoğu Bir Köşede Unutulmuş, Ganigönülleriyle İşiten Üç Milyon Türkçe Gönüllüsü 743-744
- Züleyha Hande Akata - Dil Kullanımlarında Toplumsal Barışın Tehdidi: Sanal Ortamda Nefret Söylemi Çözümlemesi.....745-752
- Oya Cangüloğlu - Sözün Kifayetsizliği..... 753
- XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Sonuç Bildirisi 754

IRK BİTİG'DE RENK ADLARININ KULLANIMLARI ÜZERİNE

Emine TEMEL[*]

Özet

Renk adları, Türk dilinin tarihî ve çağdaş bütün dönemlerinde düzenli olarak takip edebildiğimiz, tesadüfî kullanımlarının ötesinde pek çok maddî ve manevî değeri sembolize eden somut/soyut ifadelerdir. Renklerin birçok hayvan, bitki, organ ile tabiat varlığının niteleyicisi olarak kullanılıp cümlede sıklıkla sıfat öbeği şeklinde yer alması, kavram alanlarını daha da somut bir hâle getirmektedir. Sıfat tamlamalarının kuruluşunda pek çok adın sıfat unsurunu oluşturmalarının yanı sıra, birlikte kullanıldıkları isim unsuru ile kalıplaşarak müstakil bir varlığa ad olma vasfına da sahiptirler.

Türk kültüründe renkler, tarihî süreç içerisinde bir yandan yön, yerleşim yeri gibi kavramlar ile devlet olgusuna ve atların taşıdıkları nişanelere/nişanlara (beneklere, lekelere) özel ad olurken bir yandan da çoğunlukla atların donu yani tüylerinin rengi ile hayvanların rengi olarak kullanılmışlardır. Türk-Runik yazı sistemi ile tahminen IX. yüzyılda kâğıda yazılıp günümüze kadar eksiksiz olarak ulaşabilmiş Eski Uygur Türkçesi dönemi (IX-XI. yy.) eserlerinden *Irk Bitig*'de de renk adları, başta hayvan türleri olmak üzere doğaya ait birkaç unsurun da niteleyicisi olarak işlerlik kazanmıştır. *Irk Bitig*, 65 ırk ve yazılış tarihi, yeri ve kimin için yazıldığının zikredildiği bir hatimeden meydana gelen fal kitabıdır. Eser, ilk olarak V. Thomsen (1912) tarafından incelenmiş ve tercüme edilmiştir.

Bu bildiride, iyilik ve kötülük değerlerinin şiirsel bir anlatımla ifade edildiği *Irk Bitig*'de renk adlarının hem şekil ve fonksiyon hem de anlam incelemesi yapılacaktır. Bildiride Hüseyin Namık Orkun tarafından *Eski Türk Yazıtları* (1938) adlı kitabının ikinci cildinde yayımlanan *Irk Bitig* metni esas alınmıştır. Eserde tespit edilen on dört farklı rengin hangi varlıklara ad veya sıfat olduğu (*tıg at, kara kuş, yaşıl kaya*,…), cümle içerisinde ne tür fonksiyonlarda yer aldığı, eserdeki kullanım sıklık dereceleri (*kara, altun, ak,...)* ile günümüzde kullanımdan düşmüş olanları (*ürüŋg, yazıg, boymul*,…) izah edilecek ve renk adlarının tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinin söz varlığına sağladığı katkılar ortaya konulacaktır.

Anahtar kelimeler: *Renk adları, Eski Uygur Türkçesi, Irk Bitig, sembolik ifade, kültürel çağrışım*

Abstract

ON THE USE OF COLOR NAMES' IN *IRK BİTİG*

The color names are concrete / abstract expressions that symbolize many material and spiritual values beyond our chance using which we can regularly follow in all historical and contemporary periods of Turkish language. The fact that colors are used as qualifiers of many animals, plants, organs and natural beings and often take part in sentence as adjective clause makes conceptual field even more concrete. In addition to forming many adjective elements in the foundation of adjective clause, they also have the character of being an independent entity become stereotyped with the name elements they use together.

In the Turkish culture, colors are used as a special name in the historical process, such as direction, settlement and state, marks the horses carry (spot) at the same time they are used as the color of animals and horse coat colors -their feather's color-. The color names in *Irk Bitig* -which was presumedly written IXth century with the Turkish-Runic writing system on paper and reached complete modern day- also became active as a qualifier of several elements belonging to nature, mainly animal species. *Irk Bitig* is an ırk book which was consist of 65 ırk and hatime. The work was first analyzed and translated by V. Thomsen (1912).

In this paper, color names in *Irk Bitig* which goodness and evil values are expressed in a poetic expression will be examined both in form, function and meaning. In paper, the text of *Irk Bitig* was based on which was published by Hüseyin Namık Orkun in the second book of *Old Turkish Inscriptions* (1938). The fourteen different colors will be explained: which have name or adjectives (*tıg at, kara kuş, yaşıl kaya*,…), what kind of functions they take place in the sentence, usage frequencies in the work (*kara, altun, ak,...)* and the ones that have fallen (*ürüŋg, yazıg, boymul*,…). The contributions of color names to vocabulary of historical and contemporary Turkish dialects will be revealed.

Key words: *The color names, The Old Uighur Turkish, Irk Bitig, symbolic expression, cultural associations*

[*] Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, emlak: emine.temel@istanbul.edu.tr

Giriş

Türk dilinin yazılı belgelerle tanıklatabildiğimiz en eski dönemini Eski Türkçe devresi (VI.-XI. yy.) oluşturmaktadır (Barutcu, 482. s.). Eski Türkçe, Köktürkçe (VI.-IX. yy.) ve Eski Uygur Türkçesi (IX.-XI. yy.) olmak üzere iki farklı dönemden meydana gelmektedir. Köktürkçe ile Orta Türkçe (XI.-XVI. yy.) dönemi arasında köprü vazifesi gören Eski Uygur Türkçesi döneminde Manihaist, Budist, Hıristiyan ve Müslüman olmak üzere dört çevreye ait manzum ve mensur eserler kaleme alınmıştır (Ercilasun, 226. s.).

M.S. 762'de Manihaiz'min Bögü Kağan tarafından devlet dini olarak kabul edilmesi ile Manihaist Türk edebiyatı doğmuştur (Barutcu, 489. s.). Doğu Türkistan'da bulunmuş Maniheist çevreye ait eserlerin bir kısmının 840 yılında bu bölgeye yapılan göçten önceki dönemde Ötüken'de yazılmış olduğu düşünülürken diğer bir kısmının 850'den sonraki Hanlıklar dönemine ait olabileceği tahmin edilmektedir (Tezcan, 284. s.). Manihaist çevreye ait sayıca ve hacim bakımından fazla yazma bulunmamaktadır. Manihaist Uygur dönemine ait üçü ilahi, ikisi övgü, birer tanesi de cehennem tasviri, aşk ve ölüm üzerine yazılmış toplam sekiz şiir yer alırken mensur eserlerin sayısı oldukça azdır. Daha çok dinî eserlerin ve duaların bulunduğu bu dönemin en önemli metni din dışı eserlerden olan ve Türk Runik yazı sistemi ile kaleme alınmış *Irk Bitig* adlı fal kitabıdır (Ercilasun, 232. s.).

1. *Irk Bitig* Hakkında Genel Bilgi

Irk Bitig, Doğu Türkistan'da Tun-Huang [Bin Buda] Mağaraları'ndaki bir el yazmaları deposunda bulunmuştur. Yazılış tarihinin dil ve yazım özelliklerinden yola çıkılarak IX. yüzyıl olduğu tahmin edilmektedir. Eserin tek yazma nüshası Londra'da British Museum Elyazmaları Bölümü 8212/161 numaralı kayıtta yer almaktadır. Yazma, sarı renkli, kalın bir Çin kâğıdı üzerine yazılmış olup 57 varaktan oluşmaktadır. Türkçe metin 5. yaprağın arkasından başlayıp 57. yaprağın ilk sayfasında son bulmaktadır (Orkun, 71. s.).

Irk Bitig üzerine ilk çalışmayı V. Thomsen (1912), ikinci çalışmayı Hüseyin Namık Orkun (1936) yaparken üçüncü çalışmayı eseri Rusçaya çevirerek S.E. Malov (1951) yapmıştır. Son çalışma ise Talat Tekin'e (1993[1]-2004) aittir.

Bu bildiride, *Irk Bitig* metninde geçen renk adlarının hangi kavramlarla ve ne tür fonksiyonlarda kullanıldığı ortaya konulacaktır. Yapılan bu çalışmada Hüseyin Namık Orkun'un *Eski Türk Yazıtları* (2011) adlı kitabının ikinci cildinde yayımlanan "Irk Bitig" (71-93. s.) metni esas alınmıştır. Metnin Türkiye Türkçesi aktarımlarında ise Talat Tekin'in (2004) ve Ahmet B. Ercilasun'un (2007) çalışmalarından da karşılaştırmalı olarak faydalanılmıştır.

2. *Irk Bitig*'de Geçen Renk Adları

2.1. Altun

İlk defa *Orhun Âbideleri'*nde maden adı olarak "sarıġ" sıfatı ile birlikte kullanılan kelime (sarıġ altun BK K11, TII G4), *Irk Bitig'*de bir cümlede maden adı beş cümlede ise renk adı olarak karşımıza çıkmaktadır (Clauson, 131. s.).

Metinde 5 örnekte hayvana ait uzuvların niteleyicisi görevinde yer alan altun renk adı, III. cümlede yüklem, VIII. cümlede yüklem ve belirli nesne V. cümlede ise özne görevindeki sıfat tamlamasının sıfat unsurunu teşkil etmektedir:

III. [a]ltun: *k*[a]n[a]tl **II** [ı]g: t[a]l[ı]m: *k*[a]r **I** a: kuş: m[e]n:[2]… "*Altın kanatlı yırtıcı bir kartalım*."

---

[1] Talat Tekin (1993) *Irk Bitig: The Book of Omens,* Harrassowitz Verlag, Wiesbaden. (Bu esere ulaşılamamıştır.)

[2] Hüseyin Namık Orkun, paragrafları tıpkı Thomsen gibi Romen rakamlarıyla, satırların bittiğini şakuli bir hat ile sayfaların bittiğini de iki hat ile göstermektedir. Thomsen asıl metinde olmayıp okunması için ilavesi zaruri olan sesli harfleri parantez içinde verirken Orkun, bu harfleri satırın üst tarafına daha küçük punto ile koymayı tercih etmiştir. (Orkun, 264. s.)

V....ᵃltun: tu **I** yuglug: ᵃdg **I** ˈrlˈ*k*: yᵃrag **II** ᵃy:.. **ᵃltu I n**: bud **II** ᵘg: **I** bugralˈ*k*: **I** yᵃragᵃy:… "…(Bu taya) *altın toynaklı aygır* olmak yaraşır…(Buna) *altın burunluklu* (?) *buğra* olmak yaraşır…"

VIII. ᵃltun: bᵃşlıg **I**: yılᵃn: mᵉn: **I altun**: *k*uru **I** gsᵃ*k*ˈmın: **II** *k*ılˈçın: kᵉs **I** ipᵉn: özüm: **I** yol: in²t²i **I** n²: bᵃşˈmın: **I** yol: ᵉbint **I** in: "*Altın başlı yılanım. Altın kursağımı* kılıç ile keserek özümü inden, başımı evinden kurtar."

Şaman kültürünü benimseyen Türklerin hayır ilahı olan Ülgen'in altın kapılı sarayı ve altın tahtı nasıl devletin ve dünyanın merkezi olarak algılanmış ise onun gibi sarı renk ve altın rengi de dünyanın merkezinin sembolü olarak görülmüştür. (Genç, 18. s.). Aynı şekilde Oğuz Kağan'ın oğullarının altın bir yay bulması, kendisinin ise altın kemere sahip olması merkezin, hükümdarlığın gücü ile izah edilebilir (Bayat, 145. s.). Çin hükümdarı Tensi de devlet yönetiminde söz sahibi olduğu için altın taht üzerine oturmaktadır.

Aşağıdaki cümlede yer tamlayıcısı görevindeki edat grubunun isim unsurunu teşkil eden altun, maden adı olarak yer almaktadır:

I. Tᵉn:si: mᵉn: **I** yᵃrˈn: kiçe: **ᵃltun:** örği **I** n: üze: olu **I** rᵘpᵃn: mᵉ*n*ilᵉy **I** ür: men:… "Ben Tensi'yim (Çin hükümdarı). Sabah akşam *altın taht* üzerinde oturarak mutlu oluyorum, zevk alıyorum."

2.2. Ürüŋ/Örün

İlk defa *Orhun Âbideleri'*nde gümüş madeninin (ürüŋ kümüş, BK K11, TII G4) sıfatı olarak kullanılan ürüŋ renk adının XI. yüzyıldan sonra sadece Yakut ve Kırgız lehçesinde yaşadığı bilinmektedir (Clauson, 233. s.).

Çin imparatoruna nadir ve değerli oldukları için hediye olarak geyik, tavus ve kaplumbağa gibi hayvanlardan daha çok beyaz renklilerin tercih edilmesi ürüŋ renginin gücü ve yüceliği temsil ettiğini göstermektedir (Ögel, 550. s.).

Metinde örün, 4 farklı hayvan türünün renk tanımlayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde kullanılmayıp yerini ak ve beyaz kelimelerine bırakan örün, üç örnekte Talat Tekin tarafından "ak" (V, XLI) olarak aktarılmıştır.

Örün renk adı, IV. cümlede yüklem XLI. cümlede ise özne ve belirsiz nesne görevindeki sıfat tamlamasının bağlama grubu kuruluşundaki sıfat unsurunda birinci isim unsurunu teşkil ederken V. cümlede özne görevindeki tamlayanı düşmüş iyelik grubunun sıfat tamlaması kuruluşundaki isim unsurunda sıfat unsuru olarak yer almaktadır:

IV. örü*n*: ᵉsri: **I** togᵃn: *k*uş: **I** mᵉn:… "*Beyaz* tekir *renkli doğan kuşuyum*."

V. …**I örü*n***: in **I** ğᵉni: butu **I** lamış:… "*Beyaz dişi devesi* erkek yavru doğurmuş."

XLI. örü*n*: ᵉsri: **I** inğᵉk: boz **I** agulᵃçı: b **II** olmış: öl **I** ğᵉy: mᵉn: tim **I** ⁱş: **örü*n***: ᵉs **I** ri: irkᵉk: **I** bozagu: kᵉl **I** ürmiş:… "*Beyaz* tekir *renkli inek* buzağılamak üzere olmuş. Öleceğim demiş. *Beyaz* tekir *renkli erkek buzağı* getirmiş."

2.3. Kara

Kara kelimesi ilk olarak *Orhun Âbideleri*'nde "halk tabakası, avam" anlamında ve "bodun" (ḳara bodun BK D8, 29,41, KT D8, 38, 39) ile birlikte karşımıza çıkmaktadır (Clauson: 643). Öte yandan renk anlamı ile özel ad yapımında görev aldığı "Ḳara Köl (KT K2), Ḳara Ḳumuġ (TI B7)" örneklerinde tespit edilmiştir. VIII. yüzyıldan günümüze kadar kesintisiz olarak kullanılmış olan bu renk adı at donu olarak ilk defa Karahanlı Türkçesi döneminde yer almaktadır: *tüm ḳara at* "düz kara at" (DLT I, 338-5,6) (Sağol, 135. s.).

Metinde 3 yerde geçen kara renk adının 2 farklı kullanımı söz konusudur. Bir örnekte doğa olayının niteleyicisi fonksiyonu ile diğer iki örnekte ise kuş kelimesinin sıfatı vasfı ile görev

alan kara renk adı, III. ve LI. cümlelerde yüklem, LIII. cümlede ise özne görevindeki sıfat tamlamasının sıfat unsurunu teşkil etmektedir:

LIII. k^{a}ra: bulı **I** t: yorıdı: **I** k^{a}m^{ı}g: üze: **I** y^{a}gdı: t^{a}rı **I** g: bişdi:… "*Kara bulut* yürüdü her şeyin üstüne yağmur bıraktı. Ekinler olgunlaştı."

Kara renk adı, kuş kelimesinin sıfatı olarak başka bir kuş türüne (kartal) ad olma vasfı yüklenmiştir:

III. ^{a}ltun: *k*^{a}n^{a}tl **II** ^{ı}g: t^{a}l^{ı}m: ***k*^{a}r I a:** kuş: m^{e}n: "Altın kanatlı yırtıcı bir *kartalım*."

LI. t^{a}l^{ı}m**: k^{a}ra**: **I** kuş: m^{e}n: "Ben yırtıcı bir *kartalım*."

2.4. Esri

Metinde 3 farklı hayvan türünün renk sıfatı olarak "tekir renk, kaplan rengi" anlamları ile karşımıza çıkan esri, Tekin tarafından nişane adı görülüp "benek" şeklinde aktarılmıştır.

Esri renk adı, IV. cümlede yüklem XLI. cümlede ise özne ve belirsiz nesne görevindeki sıfat tamlamasının bağlama grubu kuruluşundaki sıfat unsurunda ikinci isim unsurunu teşkil etmektedir:

IV. örü*n*: **^{e}sri**: **I** tog^{a}n: *k*uş: **I** m^{e}n:… "Beyaz *tekir renkli doğan kuşuyum*."

XLI. örü*n*: **^{e}sri: I** inğ^{e}k: boz **I** agul^{a}çı: b **II** olmış: öl **I** ğ^{e}y: m^{e}n: tim **I** ^{i}ş: örü*n*: **^{e}s I ri**: irk^{e}k: **I** bozagu: k^{e}l **I** ürmiş… "Beyaz *tekir renkli inek* buzağılamak üzere olmuş. Öleceğim demiş. Beyaz *tekir renkli erkek buzağı* getirmiş."

2.5. Ak

Tarihsel süreç içerisinde ak kelimesi hem renk hem de don adı[3] olarak "ak, beyaz, kır, alacalı" gibi farklı tonları ifade edecek şekilde kullanılmıştır (Sağol, 127).

Atı, kültürlerinin bir parçası hâline getirip onlara kahramanlık unvanı veren (Alp Şalçı aḳ "Alp Şalçı adlı beyaz at", KT K3) Köktürkler, hükümdarların bindiği atları renklerine göre tavsif etmişlerdir. Kül Tigin'in de yücelik, kutsallık ve uğur sembolü olan ak ata 8 defa binmesi tesadüfî değildir (Nerimanoğlu, 69. s.).

Ak kelimesinin Oğuzlar tarafından geliştirildiğini ifade eden Ögel, bunun kanıtı olarak da Karahanlı kültür çevresinde ak renk adına nerdeyse hiç rastlanılmadığını öne sürmektedir (Ögel, 378-379. s.).

Metinde "beyaz" anlamıyla at dışındaki başka hayvan türlerinin sıfatı olan örün renk adı ile eş zamanlı olarak kullanılan ak kelimesi, tespit ettiğimiz 2 örnekte de at donuna (ak, kır) karşılık gelmektedir.

Ak renk adı, V. cümlede özne görevindeki tamlayanı düşmüş iyelik grubunun sıfat tamlaması kuruluşundaki isim unsurunda sıfat, XIX. cümlede ise müstakil sıfat tamlamasının sıfat unsurunu teşkil etmektedir:

V. … **a*k*:** bisi: **I** *k*ulunlamı **I** ş:… "*Ak kısrağı* yavrulamış."

XIX. a*k*: ^{a}t: k^{a}rş **II** ^{ı}sın: üç: b **I** olugta: t **I** ^{a}lulap^{a}n: ^{a}g **I** $^{a?}$n*k*a: ötü **I** ğke: ıdmı **I** ş:… "*Ak (kır) at,* rakibini üç arayışta seçerek bir dilsize duaya yollamış."

2.6. Tıg

İlk olarak Eski Türkçe döneminde (ETY, 250. s.) rastladığımız tıg renk adı, Kaşgarlı Mahmud tarafından "al ile doru arası at rengi, konur al" şeklinde anlamlandırılmaktadır.

Metinde tespit ettiğimiz 2 örnekten birinde at donu diğerinde ise at adını da içine alacak şekilde kullanılan tıg kelimesine, Tekin "demir kırı", Orkun ise "sarımtırak" anlamını vermektedir. 39. satırda Tekin'in "tıg" olarak transkribe ettiği kelimeyi Orkun ekleme yaparak "atığ" şeklinde belirtmiştir:

[3] Atın vücudunu örten kılların, yelenin ve kuyruğun rengine "don" denir. (Eryılmaz: 82)

Tıg renk adı, L. cümlede belirli nesne görevindeki belirsiz isim tamlamasının sıfat tamlaması kuruluşundaki tamlayan unsurunda sıfat unsurunu teşkil ederken XXXIX. cümlede aynı görevle müstakil olarak yer almaktadır:

39. Tıgıg tertrü kişemiş. "*Demir kırı* (bir atın ayaklarını) çapraz olarak kösteklemişler."

XXXIX. ᵃtığ: tᵉr **I** trü: kişe **I** miş:… "*Ata* uygunsuzca bir köstek vurulmuş."

L. tıg: ᵃt: ku **I** druᵘkın: t **I** üğüp: tiğ **I** rᵉt:… "*Demir kırı (sarımtırak) atın* kuyruğunu düğümleyip koşsun."

2.7. Yagız/Yazıg

Clauson, *yazıg* kelimesini "atın tüyünün rengi, koyu kahverengi" (985. s.) olarak ifade ederken Orkun "serbest, bağından kurtulan" olarak anlamlandırmaktadır. Clauson ise "serbest, özgür at" anlamını *yazığlığ at* ibaresi ile karşılamaktadır (986. s.). Tekin, yagız kelimesinin metatezi olarak gördüğü bu renk adını Orkun'dan farklı olarak "yağız at" şeklinde aktarmayı tercih etmiştir:

Metinde tespit ettiğimiz bir örnekte at donuna işaret ederken diğer örnekte atın adını da içerecek şekilde kullanılan yagız/yazıg renk adı, XI. cümlede özne görevindeki sıfat tamlamasının sıfat unsurunu teşkil ederken L. cümlede belirsiz nesne görevi ile müstakil olarak kullanılmaktadır.

Yagız/yazıg kelimesinin hem Tekin hem de Orkun tarafından yapılan aktarımları aşağıda yer almaktadır.

11. Sarıg atlıg sabçı, **yazıg** atlıg yalabaç edgü söz sab elti kelir tir… "Sarı atlı haberci, *yağız atlı* elçi iyi haberler getirerek geliyor, der."

XI. sᵃrˡg: ᵃtlˡg **I** : sᵃbçı: **yᵃzˡg:** ᵃt **I** lˡg: yᵃlᵃbᵃç: ᵉdğ **I** ü: söz: sᵃb: ᵉl **I** ti: kᵉlir:… "Sarı atlı haberci, *serbest (kula at) atlı* sefir iyi söz haber getirerek gelir.

50. ...**yazıg** kodı yadrat… "*Yağız atı* (da) yıkılıp yere yayılıncaya kadar koştur."

L. … **yᵃzˡg: II** kodu: yᵃdr **I** ᵃt… "*Bağından kurtulan atı* yere at."

2.8. Kök

Esas itibariyle "gökyüzü, gök" anlamına karşılık gelen kök, renk adı olarak "gök rengi, mavi, mavi-gri arası yeşil" anlamlarında kullanılmaktadır (Clauson, 708. s.).

Orhun Âbideleri'nde "gökyüzü" anlamındaki "teŋri" (kök teŋri KT D11, BK D2) kelimesi ile ikili olarak yer alan "kök" kelimesi, günümüzde anlam daralmasına uğrayarak sıklıkla göğün rengine karşılık gelecek şekilde "mavi" anlamı ile kullanılmaktadır. Anadolu ağızlarında ise "yeşil, mavi, demir kırı" anlamları ile yaşadığını söyleyebiliriz (DS, 2135. s.).

Metinde tespit ettiğimiz 1 cümlede doğan kuşunun niteleyicisi olarak "mavi" anlamı ile karşımıza çıkan kök renk adı, LXIV. cümlede yüklem görevindeki sıfat tamlamasının bağlama grubu kuruluşundaki sıfat unsurunda birinci isim unsurunu teşkil etmektedir:

LXIV. kök: buym **I** ul: togᵃn: **I** kuş: mᵉn: "(Ben) *mavi* ve boynu (beyaz) *doğan kuşuyum."*

2.9. Buymul

Buymul kelimesi, metinde tespit ettiğimiz 1 cümlede doğan kuşunun bir uzvunun niteleyicisi olarak ve bu uzvun adını da içine alarak "beyaz boyunlu" anlamı ile karşımıza çıkmaktadır.

Buymul renk adı LXIV. cümlede yüklem görevindeki sıfat tamlamasının bağlama grubu kuruluşundaki sıfat unsurunda ikinci isim unsurunu teşkil etmektedir:

LXIV. kök: **buym I ul:** togᵃn: **I** kuş: mᵉn: "(Ben) mavi ve *boynu (beyaz) doğan kuşuyum.*"

2.10. Sarıg

Sarı renk adı, *Orhun Âbideleri*'nde kullanıldığı iki yerde de altın madeninin sıfatı (sarıġ altun BK K11, TII G4) olarak yer alırken *Irk Bitig*'de at donuna işaret etmektedir.

Sarıg renk adı, XI. cümlede özne görevindeki sıfat tamlamasının sıfat unsuru teşkil etmektedir:

XI. sᵃrˈg: ᵃtlˈg **I** : sᵃbçı: yᵃzˈg: ᵃt **I** lˈg: yᵃlᵃbᵃç: ᵉdğ **I** ü: söz: sᵃb: ᵉl **I** ti: kᵉlir:… "*Sarı atlı* haberci, serbest (kula at) *atlı* sefir iyi söz haber getirerek gelir.

2.11. Ala

"Çoğu zaman koyu renk atların vücudunun büyük bir kısmında, karnında, bacaklarında büyük beyaz lekeler olan atlara 'alaca' denir." (Eryılmaz, 84. s.)

Metinde sadece bir yerde geçen, hem don hem de nişane[4] adını bünyesinde barındıracak şekilde kullanılan ala renk adı II. cümlede yüklem görevindeki sıfat tamlamasının sıfat unsurunu teşkil etmektedir:

II. ala: ᵃtlıg: y **I** ol: tᵉ*n*ri: m **I** ᵉn… *"Alaca atlı* yol tanrısıyım."

2.12. Yaşıl, Kızıl, Boz

Gri rengine karşılık gelen ve özellikle at donu için kullanılan boz (Clauson, 388. s.), *Orhun Âbideleri*'nde renk sıfatı olarak kullanılan ḳızıl (ḳızıl ḳan TII D2) ve özel ad yapımında kullanılan yaşıl (Yaşıl ügüz BK D15) renk adları, *Irk Bitig* metninde sadece birer defa kullanılmış ve doğa unsurunun sıfatı görevinde yer almışlardır.

Yaşıl, kızıl ve boz renk adları, LI. ve LIII. cümlelerde özne görevindeki sıfat tamlamasının sıfat unsurunu teşkil etmektedir:

LI. … **I yᵃşˈl**: kᵃya: **I** yᵃylᵃagˈm: **kı I zıl**: kᵃya: **I** kışlᵃgˈm:.. "*Yeşil kaya* yaylağım, *kızıl kaya* kışlağım."

LIII. boz: bulıt: **I** yorıdı: bud **I** un: üze: yᵃgd **I** ı:…"*Boz bulut* yürüdü. Halkın üstüne yağdı."

3. Sonuç

65 ırk ve kısa bir hatimeden meydana gelen bu eserde 14 farklı toplam 28 tane renk adı tespit edilmiştir. Bunların %18'ini *altun* (5), %14'ünü *örün* (4), %11'ini *kara, esri* (3), %7'sini *ak, tıg, yagız/yazıg* (2) ve %4'ünü de *sarıg, ala, yaşıl, kızıl, boz, kök* ve *buymul* (1) renkleri oluşturmaktadır:

At donu olarak kullanılan renk adları: *ak bisi, ak at, tıg at, yazıg atlıg, sarıg atlıg, ala atlıg.*

At adını da içine alan renk adları: *tıg, yazıg.*

Farklı hayvan adlarının sıfatı olan renk adları: *altun kurugsak, örün inğen, örün esri togan kuş, örün esri inğek, örün esri irkek bozagu, kök togan kuş.*

Farklı hayvanların organ adlarının sıfatı olan renk adları: *altun kanatlıg talım kara kuş, altun başlıg yılan, altun tuyuglug adgırlık, altun budl(a)lug bugralık.*

Başka bir hayvan türüne ad olan renk adı: *kara kuş.*

Hayvanın organ adını da içine alan renk adı: *boymul.*

Doğa unsurlarının sıfatı olan renk adları: *yaşıl kaya, kızıl kaya, boz bulıt, kara bulıt*.

İncelediğimiz renk adlarının %46'sı özne (13), %32'si yüklem (9) ve %11'i de nesne (6) görevlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu renk adlarından sadece ikisi (*yazıg, tıg*) cümlede müstakil

[4] Atların vücudunun bazı yerlerinde mesela alnında, yüzünde ya da bacaklarının alt kısımlarındaki açık renk işaretlere "nişan" denir. (Eryılmaz, 82. s.)

olarak görev alırken diğerleri başka kelime gruplarının herhangi bir unsuru şeklinde kullanılmışlardır:

Yüklem görevinde yer alan renk adları: *altun* (2), *örün* (1), *kara* (2), *esri* (1), *kök* (1), *buymul* (1), *ala* (1)

Özne görevinde yer alan renk adları: *altun* (2), *örün* (2), *kara* (1), *esri* (1), *ak* (2), *yazıg* (1) , *sarıg* (1), *yaşıl* (1), *kızıl* (1), *boz* (1)

Belirli nesne görevinde yer alan renk adı: *tıg* (2), *altun* (1)

Belirsiz nesne görevinde yer alan renk adları: *esri* (1), *yazıg* (1), *örün* (1)

Türk dilinin yazılı metinlerle takip edebildiğimiz en eski döneminden itibaren kesintisiz olarak kullanılan renk adlarının bazıları günümüzde kullanımdan düşerken (*boymul, örün/ürüŋ, tıg, esri*) bazıları birkaç fonetik değişikliğe uğrayarak (*sarıg, altun, yaşıl*) hâlâ kullanılmaya devam etmektedir.

Yeryüzündeki renkler aynı olduğu hâlde bunların adlandırılışı ve kapsamları dilden dile farklılık göstermektedir (Aksan: 7). Kelimelerin karşılık geldikleri kavram alanlarına göre kullanılan renk adlarının fazla olması, o dilin tarihine ışık tutacak sözvarlığının geniş olduğunu göstermektedir. Renk adlarının ilk yazılı metnimiz olan *Orhun Âbideleri*'nde dahi çeşitlilik göstermesi (*sarıg, yaşıl, yagız, ürüŋ, torug, kök, kızıl, kara, boz, ak*) ve üzerinde çalıştığımız *Irk Bitig* metninde bunun artarak devam etmesi Türk dilinin gelişmişlik düzeyini ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

AKSAN, Doğan (2006), *Türkçenin Sözvarlığı*, Engin Yayınevi, Ankara.

BARUTCU-ÖZÖNDER, F. Sema (2002), "Eski Türklerde Dil ve Edebiyat", *Genel Türk Tarihi 2,* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 457-492. s.

BAYAT, Fuzuli (1993,) *Oğuz Epik An'anası ve "Oğuz Kağan" Dastanı*, Sabah Neşriyatı, Bakü.

BAYRAKTAR, Nesrin (2011), "Orhon Yazıtlarında Geçen Renk Adlarının Anlam Alanları Üzerine", *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu 3. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, 26-29 Mayıs 2010, Bildiriler Kitabı,* Ed. Ülkü ÇELİK ŞAVK, c. 1-2, Ankara, 121-128. s.

BAYRAKTAR, Nesrin (2013), "Türkçede Renk Adlarıyla Özel Ad Yapımı", *Journal of Language and Linguistic Studies*, 9 (2), 95-114 s.

BAYRAKTAR, Nesrin (2014), "Türkçe Yeşil Adının Biçim, Anlam ve Kavram Alanına Tarihsel Bir Bakış", *Journal of Language and Linguistic Studies, 10 (1),* 179-193 s.

CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish,* Clarendon Press, Oxford.

DOĞAN, İsmail, Zerrin USTA (2014), *Eski Uygur Türkçesi Söz Varlığı*, Altınpost Yayınları, Ankara.

ERASLAN, Kemal (2012), *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, TDK Yayınları, Ankara.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (2007), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi,* Akçağ Yayınları, Ankara.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, Ziyat AKKOYUNLU (2014), *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ERGİN, Muharrem (2008), *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

ERYILMAZ, Akkaş (1967), *Türkçede Hayvan Adlarının Kullanıldığı Yerler,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Mezuniyet Tezi, İstanbul.

GABAIN, A. Von (1962), "Renklerin Sembolik Anlamları", Acta *Orientalia Hungarica,* Çev. Semih TEZCAN, c. 3, S. 1, 107-113 s.

GENÇ, Reşat (1996), "Türk Düşüncesi, Davranışı ve Hayatında Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil", *Nevruz ve Renkler,* haz. Sadık TURAL- Elmas KILIÇ, AKM Yayınları, Ankara, 41-48. s.

KAFALI, Mustafa (1996), "Türk Kültüründe Renkler, Nevruz ve Renkler", *Nevruz ve Renkler,* Haz. Sadık TURAL-Elmas KILIÇ, AKM Yayınları, Ankara, 49-53 s.

KARADOĞAN, Ahmet (2004) "Türk Ad Biliminde Renk Kültü", *Milli Folklor*, Yıl 16, S. 62, 89-99. s.

KÂŞGARLI MAHMUD (2006), *Divanü Lûgat-it-Türk (Çeviri),* çev. Besim ATALAY, C. I, TDK Yayınları, Ankara.

KÂŞGARLI MAHMUD (2006), *Divanü Lûgat-it-Türk (Dizin),* çev. Besim ATALAY, c. 4, TDK Yayınları, Ankara.

KAYMAZ, Zeki (1997), "Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği", *TDAY Belleten*, Ankara, 251-342. s.

KÜÇÜK, Salim (2009), "Türk Kültüründe Donlarına Göre Atlara Verilen Adlar ve Nişanları", *Turkish Studies,* Vol. 4/8, 1830-1855 s.

KÜÇÜK, Salim (2010), "Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı", *Bilig,* S. 54, 185-210. s.

KÜÇÜK, Salim (2010), "Tarihî Türk Lehçelerinde Renk Adlandırmaları", *Turkish Studies,* Vol. 5/1, 556-577 s.

MAḤMŪD AL-KĀŠΓARĪ (1985), *Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luyāt at-Turk),* Trans. Robert DANKOFF, James KELLY, Part III, Harvard University Printing Office, Cambridge.

MALOV, S. E. (1951), *Pamyatniki drevnetyurkskoy pis'mennosti*, Moskva, 80-92. s.

NERİMANOĞLU, Kâmil Veli (1996), "Türk Dünya Bakışında Reng", *Nevruz ve Renkler*, haz. Sadık TURAL, Elmas KILIÇ, AKM Yayınları, Ankara, 63-74. s.

ORKUN, Hüseyin Namık (2011) *Eski Türk Yazıtları,* C. II, TDK Yayınları, Ankara, 71-93. s.

ÖGEL, Bahaeddin (1991), *Türk Mitolojisi,* c. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

SAĞOL-YÜKSEKKAYA, Gülden (1995), "Tarihî Şivelerde At Donları", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık,* İstanbul, 126-146. s.

ŞEN, Serkan (2007), "Eski Türkçede Gök İle Yerin Adlandırılışında Renklere Dayalı Deyim Aktarmalarından Yararlanma ve 'Kara' Sözcüğünün Kökeni Üzerine" *İlmî Araştırmalar,* S. 24,129-136. s.

ŞEN, Serkan (2016), *Eski Uygur Türkçesi Dersleri,* Kesit Yayınları, İstanbul.

TEKİN, Talat (2004), *Irk Bitig Eski Uygurca Fal Kitabı*, Haz. Emine YILMAZ, Nurettin DEMİR, Ankara.

TEKİN, Talat (1993), *Irk Bitig: The Book of Omens*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

TEZCAN, Semih (1978), "En Eski Türk Dili ve Yazını", *Bilim ve Kültür Dili Olarak Türkçe,* TTK Yayınları, Ankara, 271-323. s.

THOMSEN, V. (1912), "Dr. M. A. Stein's Manuscripts in Turkish 'Runic' Scripts from Miran and Tun-huang", *Journal of Royal Asiatic Society*, 190-214. s.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1972) C. VI, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ÜNAL, Orçun (2010), "Irk Bitig'in 40. Irkı Üzerine Düşünceler", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz, 13, 233-242 s.

YAMAN, Hayrettin, "Nevrûz ve Türk Kültüründe Renkler", *Milli Folklor*, Y. 14, S. 53, 10-15. s.

KISALTMALAR

BK D: Bilge Kağan Âbidesi, Doğu Yüzü

BK K: Bilge Kağan Âbidesi, Kuzey Yüzü

DLT I: Divanü Lûgat-it-Türk (Çeviri) , C. I

DS: Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü

ETY: Eski Türk Yazıtları

KT D: Kül Tigin Âbidesi, Doğu Yüzü

KT K: Kül Tigin Âbidesi, Kuzey Yüzü

TI B: Tonyukuk Âbidesi Birinci Taş, Batı Yüzü

TII D: Tonyukuk Âbidesi İkinci Taş, Doğu Yüzü

TII G: Tonyukuk Âbidesi İkinci Taş, Güney Yüzü